

NOVE SPOZNAJE O CJELINI PUPAČIĆEVA DJELA

**Tin Lemac, *Poetičke simetrije u pjesništvu Josipa Pupačića*,
Zagreb: Biakova, 2017.**

Monografija Tina Lemca pod naslovom *Poetičke simetrije u pjesništvu Josipa Pupačića*, koja je izašla 2017. godine u nakladi Biakova u Zagrebu, obaseže 111 stranica (uključujući Popis literature, Kazalo autora, Bilješku o piscu i Sadržaj). Nakon Uvoda, predmetna se materija razlaže u 5 cjelina i šesto, zaključno poglavlje. Prvo je posvećeno dosadašnjim književnoznanstvenim i književnokritičkim istraživanjima Josipa Pupačića, nakon kojega slijedi autorov doprinos u sljedećim četirima poglavljima.

Autor u Uvodu nagovještjuje poetičke i stilističke metode analize Pupačićeva pjesničkog korpusa kao primarne, uz povremena i nužna silaženja u teorijske domene dubinske semantike i antropološko-simbološke hermeneutike, što rezultira modelom koji pretpostavlja teorijsku eklektičnost. Za cilj si postavlja ostvarivanje integrativnog modela interpretacije tekstova “u kojem se slijede i/ili kritički sagledavaju spoznaje kako bi se učinio još jedan suvisli hermeneutički korak u modelskom opisu Pupačićeva pjesništva” (5.) Taj integrativni model Lemac najavljuje kroz povezanost svojih poglavlja (“pet poetičkih odvojaka,” str. 5.) sa slijedom unutarnje logike razvoja dostupnog poetskog teksta J. Pupačića. To su: 1.) animističko-panteistička slika čovjeka i svijeta, 2.) obiteljski kompleks u ranom pjesništvu, 3.) decentrirani subjekt, 4.) metapoetički i autoreferencijalni uvidi te 5.) semantička moć referencijskih znakova u kasnom pjesništvu.

Poglavlje Dosadašnja književnoznanstvena i književnokritička istraživanja pjesništva (str. 7.-10.) Josipa Pupačića donosi čitatelju genezu najvažnijih interpretacijskih momenata u dugotrajnoj tradiciji istraživanja Pupačićeva pjesništva. Autor polazi od teze C. Milanje (2005.) o Pupačiću kao iznimno složenoj autorskoj (književnoj) i građanskoj (neknjiževnoj) osobnosti unutar krugovaškog poetičkog modela, čime Lemac objašnjava disperzivnost književnokritičke literature o njemu. Ne želeći nabrajati sve prikaze pojedinih zbirki, budući da će se na njih kasnije u tekstu referirati, autor zaključuje da oni uglavnom slijede zasade stilističke i impresionističke kritike. Naglašena je autorova kritičnost prema stanovitim mistifikacijama koje “nastaju kada impresionistički signali dobiju prevlast nad kritičkim sagledavanjem u tekstu”, što oprimjeruje prikazima 50-ih godina 20. stoljeća (Pavlović, V. Kovačić, Tomićić, Brozović) te Milićevićevom apologizacijom (1982.). Kritičari su najviše pozornosti pridavali knjigama *Kiše pjevaju na jablanima* (1955.) i *Mladići* (1955.), a autori poput

Šoljana, Brozovića i Slamniga detektirali su infantilistički pozicionirane motive i poetsku sintaksu. Mihanović, Bogdanović, Milićević i Paljetak pisali su o biografizmu prisutnu u približenju subjekta autoru, dok su Prica, Kovačić, Ređep, Car Matutinović i Mihanović detektirali zavičajnost interpretiranu kao mediteransko ishodište, itd. Tome Lemac suprotstavlja suvremeni sintetički književnoznanstveni prikaz C. Milanje (2005.) koji infantilizam proglašava *naturčijnošću i antropološkim figurama identiteta*, dominantnost biografskog ne uočava samo u poziciji ispovjednog subjekta, već u višeslojnom kodiranju poetskog značenja kroz različite faze, mediteranski poetički sloj ne prisposobljuje kulturnom mediteranizmu, već reduciranoj ideji zavičajnosti krajolika kao toposa s mitskom fascinacijom, itd., izvlačeći zaključak o prenatlaženosti emotivne funkcije. Za autora je monografije problematičan opis drugog dijela opusa, gdje nailazi na brojne “slijepe pjege u koje propada kritička misao. To se događa zbog teškoće pronalaženja semantičkih silnica poetske geneze koja se pojavljuje u trenutku stvaranja istog opusa, a ne s književnopovijesne i književnokritičke distance” (str. 9.). Uz ostale ranije istraživače, Lemac ovdje ističe sintetičku studiju Stijepe Mijovića Kočana (1998.) i njegove četiri faze Pupačićeva stvaralaštva u kronološko-biografskom pristupu, zatim stilističke analize Radoslava Dabe (1971.) kroz koje se Pupačićevi tekstovi razvrstavaju u ranu fazu slike i dojma, fazu obiteljske tragedije koja se pokazuje kao usud tragičke zbilje mijenjajući strukturu poetskog. Treću fazu predstavlja iskaz traženja smrti i vječnosti koji postaju temeljni poetski semantemi. Lemac poglavlje završava trima fazama Pupačićeva stvaralaštva, koje predlaže C. Milanja (2005.): ranu, u kojoj prevladava antropološki mit harmonije; prijelaznu, u koju se smješta izglobljenost lirskog subjekta i melankolija zbog gubitka prvotne zavičajne podloge i njome povezanih antropoloških figura; i kasnu, u kojoj se lirski subjekt osamljuje i koristi civilizacijski supstrat hrvatskog bića kako bi opravdao investiranje emotivnosti kao vlastitog poetičkog i životnog *creda*.

Poglavlje Poetičko-stilski model Pupačićeva pjesništva (str. 11) opisuje znanstvene metodološke oslonce; stilističke, biografsko-kritičke, antropološko-simbološko hermeneutičke (G. Durand, Dunja Rihtman Auguštín) te one koji proizlaze iz kritičke semiotike (J. Kristeva), kojim će autor ove teorijske studije pristupiti iščitavanju “poetičkog značenja” pjesnikovih tekstova. Njegov je bitan segment opreka subjekt/svijet (književna i izvanknjiževna datost, naglašena pozicija autora – subjekta). Navedena se opreka smisaono povezuje s oprekom *eros – thanatos*. Poetičko značenje i smisao takvog doživljaja svijeta autor pronalazi u “animističko-panteističkoj slici čovjeka i svijeta kao svojevrsnom simulacijskom sublimatu mitskog prajedinstva čovjeka i svijeta, tj. subjekta i objekta. Njezino smisaono dokidanje nalazimo u subjektovu putovanju iz vlastite pozicije na pol svijeta kao Drugog i njegove mijene prilikom te

značenjske preobrazbe.” (13.) Smatrajući kako nije potrebno učiniti radikalniji poetski rez među fazama, Lemac dijeli Pupačićovo pjesništvo na rano i kasno, postavljajući perspektivu subjekta kao središnju u tom sagledavanju. Rano pjesništvo (*Kiše pjevaju na jablanima*, 1955. i *Mladići*, 1955.) obuhvaćeno je infantilističkim subjektom koji sumira animističko-panteističku sliku svijeta (autor najavljuje analizu njezine pojave realizacije u tekstu koji slijedi) i obiteljski kompleks prožet tragikom i nostalgijom *resentimentom*. Kasno pjesništvo (*Cvijet izvan sebe*, 1958., *Ustoličenje*, 1965., *Moj križ svejedno gori*, 1971.) obilježeno je zrelim subjektom i biografskim datostima. Detaljan pregled analitičkih tipova s pripadnim pojavnim realizacijama i egzemplarnim pjesmama i interpretacijama najavljen je u daljnjim poglavljima. Posebnu vrijednost ovog poglavlja čini posvećenost autora pažljivom teoretskom fundiranju vlastitoga interpretativnoga modela za koji navodi da nastaje preko aproprijacije strukturalizma i kritičke semiotike u iščitavanju značenjskih i stilskih slojeva Pupačićeve poezije (npr. primjena modela fenoteksta i genoteksta J. Kristeve, njezin i Barthesov model intertekstualnosti nastao na zasadama Bahtinova dijalozizma, čitanje genoteksta teorijama J. Lacana i S. Freuda, itd.). U ovom se modelu genotekstna značenja šire u znakovni prostor kulture, pa se potom i granice tekstualne analize šire prema semantičkom instrumentariju, kako navodi Lemac, očekujući da se rezultati, dosezi i razrada ovog konceptualno-metodološkog aparata u znatnijoj mjeri ostvare u budućnosti.

Slijedeće, 3. po redu poglavlje, nosi predmetnu problematiku u naslovu – Rano pjesništvo Josipa Pupačića (*Kiše pjevaju na jablanima* (1955), *Mladići* (1955)). Razloženo je u dva paragrafa. Prvi, Animističko-panteistička slika čovjeka i svijeta obaseže petnaestak stranica. Slijedeći ranija istraživanja autora koji su primijetili ovaj kompleks, Lemac nudi opis modela ranog Pupačićeva pjesništva utemeljena na religijskim spoznajama o animizmu i panteizmu, a na temelju njihove aksiološke međuzavisnosti. Novost Lemčeva interpretativnog koraka je uključivanje pojma iz antropološke hermeneutike, tzv. dnevne slike koje definira prema Durandu. Dnevni i noćni sustav slika dio je antropološke hermeneutike i povezuje se sa religijskim i simboličkim sustavom vjerovanja. Dnevna je slika načinjena kao sistem antiteze u kojoj noć simbolički postoji. To Lemac eksplicira kategorijama religijske duhovnosti i općeljudskih kategorija, u smislu da su dihotomija svjetlo – tama međusobno povezani i međusobno se interpretiraju i samointerpretiraju (1991). Modelski ustroj ranog pjesništva Lemac dijeli u četiri pojave realizacije. To su punina subjekta, harmonija subjekta i svijeta, korektiv svijeta i obnova svijeta tekstom. Naslanjajući se na Levi-Bruhlov termin mističke participacije (1954.) koja predstavlja spojenost subjekta i objekta prilikom spoznavanja ili doživljavanja svijeta kod primitivca, Lemac zaključuje da “stapanjem s entitetom prirodnog svijeta subjekt dobiva puninu

čime se upotrebljuje značenjski potencijal panteizma, dovođenjem sebe i svijeta na istu značenjsku os postiže harmoniju, korektiv svijeta gradi se učinkom riječi kao lijeka na krutu izvanknjiževnu zbilju ili nesklad u ljudskim (društvenim) datostima, a obnova svijeta tekstom označava značenjsko remodeliranje odnosa svijeta i teksta i smislaono se vezuje za prethodni model.” U tim značenjskim relacijama subjekt koristi semantičko-stilski potencijal (animističke) personifikacije i hiperbole, što se sve u ovom poglavlju potkrjepljuje analizama Pupačićevih tekstova, u kojima dominira lingvostilistička metoda. Vrijedan doprinos čini i autorova analiza performativnosti Pupačićeva iskaza. Od doprinosa u ovom poglavlju ističe se sinteza dosadašnjih analiza antologijske Pupačićeve pjesme *More* i vlastita interpretacija koja kreće od antropoloških postavki, ključnih u izabranom modelu. Interpretacija ostvaruje učinke na dvjema razinama. Prva je stvaranje mora kao mitske slike, a druga pripitomljavanje opisivanog entiteta mora značenjskom relacijom jezične magije. Mitska slika u službi je samog entiteta, jezična magija u službi subjekta, kako obrazlaže autor, dotičući se postavki arhetipske književne kritike.

Sljedeći paragraf, *Obiteljski kompleks*, na dvadesetak stranica argumentira kako se drugi strukturni odvojak ranog pjesništva J. Pupačića značenjski nadovezuje na animističko-panteistički model i povezuje s ostatkom njegova pjesništva. U ovom se kompleksu najviše ističe biografski sloj značenja i Pupačićev ispovjedni lirski subjekt s glavnom tematskom jezgrom obitelji, u kodeksu patrijarhalnokatoličkog etosa, kako navodi autor (36.). Polazeći od socioloških i antropoloških definicija obitelji, autor zauzima stav da Pupačićeva idealizacija patrijarhalnog života proizlazi iz biografizma, ali i iz infantilne projekcije života i svijeta. Slijedi obrazlaganje obiteljskog kompleksa prema poetičkim poljima. Za Lemca je prvo metarazinsko utvrđenje tematske jezgre obiteljskog kompleksa (*Nas sedam braće*), drugo naivistička idealizacija srodstva i obitelji (*Pjesma moje sestre*, *Tri moja brata*), treće tanatički kompleks značenja s predominacijom figura prolaznosti i melankolije, povezan s biografskim slojem Pupačićeva pjesništva (*Vijesti*, *Daleko dopire majčina tuga*, *Opterećene vizije*, *Nesagrađena kuća*, *Oporuka*) i četvrto, slom idealističke slike patrijarhalnog života i težnja za životno/literarnom emancipacijom kroz opreku priroda – kultura (*Bez naslova*). Autor zaključuje da se promjenom pozicije ispovjednog subjekta razlaže subjektova autonomija monološkog diskursa te se prelazi u druge moduse koji se u dijaloškom prostoru okreću prema Drugom, u čemu T. Lemac vidi smjer kasnijega razvoja Pupačićeva pjesništva.

Četvrto poglavlje nosi naslov *Kasno pjesništvo Josipa Pupačića* (*Cvijet izvan sebe* (1958), *Ustoličenje* (1965), *Moj križ svejedno gori* (1971)). Otvara se paragrafom *Decentrirani subjekt* do koje, prema Lemcu, Pupačića dovodi izgubljenost prvobitne

slike čovjeka i svijeta, utemeljene na zavičajnosti i djetinjstvu, te obiteljska tragika, osobito u zbirci *Cvijet izvan sebe* (1958.). Smatrajući kritičke spoznaje ranijih autora (npr. Mihanovića i Milićevića) valjanima na fenotekstnoj razini ovog pjesništva, Lemac drži da se u ovoj zbirci, kao početnoj u kasnom pjesništvu Josipa Pupačića, događa prva samorefleksija vezana za prethodni poetski svijet i život ovaj sadašnji. Stilističkom i (mjestimice) intertekstualnom analizom izabranih pjesama, autor prikazuje neminovni sudar književnih i izvanknjiževnih datosti kao jedan od glavnih konstitutivnih faktora Pupačićeve poetike. U pjesmi *Jutro* (1958:18) autoreferencijalno se resemantiziraju tvorbena sredstva animističko-panteističkog kompleksa ranog pjesništva, u pjesmi *Nisam ti pisao majko* postavlja se odnos prema obiteljskom ciklusu, a u pjesmi *Male radosti* postoji stanoviti aspekt rezimiranja vlastitog životnog i poetičkog trenutka. Iz točke naslućivanja smrti, smatra autor, pruža se razvojna linija kasnog pjesništva koja svoje korijene ima u ranom pjesništvu. Upravo se preko tih poetičkih datosti stvara misao o poetičkoj kohezivnosti Pupačićeva pjesničkog projekta, a ne tolikoj radikalnoj razlici i raznovrsnosti, kako je naglašavala stručna kritika. Drugi paragraf, Metapoetički i autoreferencijalni uvidi, započinje smještanjem predmetnih pojmova na razvojnu liniju začetu u *Cvijetu izvan sebe* i pripada tipološkom oblikovanju poetike sljedeće zbirke *Ustoličenje* (1965.), koja je bila loše primljena od strane kritike. Prema Lemcu, u ovoj je zbirci prisutna autopoetička gesta na trima poetičkim razinama. Prva je razina metapoetičko učvršćenje prisutno u metatekstualnoj lirici, druga autoreferencijalni odnos staro – novo na motivskoj i tematskoj razini, a treća dublji poetički razvoj tanatičkog sloja. Time subjekt stvara složen značenjski suodnos prema Sebi (empirijsko ja), Sebi' (lirsko ja), poeziji (vlastitom poetskom pismu), Poeziji (generički lirici), životu (biografske datosti). Na semantičkoj razini metapoetičkog učvršćenja pronalazi tematizaciju lirike kao kontaminaciju onog prvotnog, sadržanog u poetičkim kategorijama ranog pjesništva (Ja – zanijemio bezdan) i svojevrstu iluminaciju metatekstualnog načela u izmijenjenim generacijskim prilikama (Davna pjesmo). Fenotekstna analiza Pupačićeva diskurza nastojala se u ovom paragrafu poduprijeti i genotekstnim postavkama. Treći paragraf, Semantička moć referencijskih znakova tematizira semantičku prevlast tanatosa i potpuno usidrenje u njemu u zbirci *Moj križ svejedno gori* (1971.). Događa se to, prema Lemcu, na trima razinama. Prva je korištenje hrvatskog kulturno-civilizacijskog sloja, druga metapoetičko polje, a treća svjedočenje subjektova stanja koje nadrašta samu intimističku doživljajnost i pretvara se u govor iz aspekta Univerzalije. Figura Thanatosa uvedena je kao analitički potporanj ove interpretacije realiziravši se na tekstualnoj i izvantekstualnoj osi.

Uoči zaključnog poglavlja, u nekoliko rečenica završnog paragrafa Dodatak ili kako

ne odustati od interpretacije, autor se studije izravno obraća čitateljima autoironizirajući vlastiti položaj “hermeneutičkog subjekta” naglašavajući pitanje koje ostavlja otvorenim, a to je izvorište tolike slutnje smrti u Pupačićevom opusu.

U Zaključku (str. 63.) autor ističe da je Pupačićev neveliki opus izrazito poetički kohezivan, a ne toliko raznorodan kako je naglašavao prijašnji kritički diskurz. Njegova poezija, premda ne slijedi uvijek načela klasične ispovjednosti, može se smatrati i ispovjednom ili bar metaispovjednom u obećanju teorijskog nenarušenja aksioloških modaliteta. Jer, biografsko se nameće i bori s poetičkim u dugim nizovima linearnih i alinearnih slaganja poetičkih znakova.

Studija Tina Lemca ponudila je suvremenu poetičko-stilističku znanstvenu interpretaciju Pupačićeva opusa. Obilježava je lapidarnost stila i iznošenja temeljne argumentacije, ali i vrlo precizno postavljanje teza i izvođenje zaključaka, uz sustavno elaboriranje i svojevrstu konceptualizaciju ranijih interpretacija. Knjiga je prije svega namijenjena znanstvenoj i stručnoj javnosti kroz ostvareni doprinos na području konstrukcije novog interpretacijskog modela u iščitavanju Pupačićeve poezije, što je rezultiralo novim spoznajama o cjelini njegova djela i motivacijskim silnicama u pojedinim fazama stvaralaštva, kako ih je predočio autor ove studije.

Kornelija Kuvač-Levačić